

Helsinški *bilten*

**HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.134 // MAJ 2017.

OPOZICIONAR.COM

SRPSKO-ALBANSKO PITANJE U AKTUELNOM KONTEKSTU

Cilj Briselskog sporazuma bio je normalizacija odnosa između Kosova i Srbije. Međutim, sprovođenje sporazuma je blokirano, posebno od januara ove godine, kad su međusobni odnosi počeli da eskaliraju u negativnom smeru. Njihova radikalizacija i regresija poništila je višegodišnje napore da se Kosovo i Srbija približe deklarativnom opredelenju – članstvo u EU.

Nered u svetskom poretku, kriza kroz koju prolazi EU nakon Bregzita (sada relaksirana pobedom Makrona u Francuskoj), nepredvidljiva spoljna politika SAD, doprinosi dezorijentaciji elita Zapadnog Balkana, koje se vrte u začaranom krugu

nacionalizama i odsustvu kapaciteta da iskorače ka stvarnim reformama. Umesto toga aktuelne elite održavaju se na vlasti kreiranjem kriza. O tome svedoče krize u Makedoniji, Albaniji i na Kosovu. Aktuelna vlast u Srbiji već pet godina održava tenzije u društvu stalnim kampanjama protiv "spoljnih" i "unutrašnjih" neprijatelja. Raspon identifikovanih neprijatelja je imponantan: od uvek "krivog" Sorosa, do SAD, Zapada, Vatikana, Slovenije, Hrvata, Bošnjaka i Albanaca. Na unutrašnjem planu stalni krivci su civilni sektor i njegovi strani donatori, mediji, opozicija i, naravno, svi pojedinci koji se usude da kritikuju vladu.

Kao reakcija na stanje u regionu, na Zapadu se sve češće mogu čuti (doduše ne u zvaničnim krugovima) teze o potrebi menjanja granica na Balkanu što bi značilo da bi se međunarodno priznate granice zemalja naslednica Jugoslavije menjale po etničkim linijama. Naime, ističe se da su multietnička i multikulturalna rešenja na Balkanu promašaj, odnosno da su jedini garant stabilnosti etnički homogene države, što bi se navodno eliminisalo rizik od ponovnog sukoba.

Kako političke elite Zapadnog Balkana nemaju sopstvene kapacitete za ostvarenje projekta eničkih čistih država, teze o neminovnosti menjanja granica koje dolaze spolja, padaju na plodno tle i pohranjuju iluzije da je još uvek moguće.

Poslednjih meseci teza o projektu Velike Albanije dobila je veliki regionalni publicitet, posebno u Beogradu. To ne iznenađuje, jer je upravo Beograd bio dosledan "zastupnik" Velike Albanije, kako bi opravdao svoje sopstvene aspiracije. Još je Dobrica Ćosić, koji se smatra nacionalnim ideologom druge polovine XX veka, iznosio tezu da "Albanici imaju pravo na ujedinjenje, ali da isto pravo pripada i Srbima".

Reakcija Beograda na krizu u Albaniji, Makedoniju i na Kosovu nedvosmisleno je pokazala politiku Srbije prema tim državama. Istovremeno, upućuje na to da se Beograd još uvek nada da će (uz podršku Rusije) ostvariti bar neke svoje ciljeve (podela Kosova).

INSTRUMENTALIZACIJA VELIKE ALBANIJE

I Kosovo i Albanija se nalaze u svojevrsnim političkim krizama, što se reflektuje i raspisivanjem novih izbora koji mogu značajno promeniti politički milje u obe zemlje. U tom smislu, nacionalna retorika služi za pridobijanje podrške desno orijentisanih glasača. Međunarodna zajednica je do sada u više navrata reagovala na izjave o

Velikoj Albaniji, ali se pokazalo, kako se ističe, da za takav projekat u suštini ne postoji ni politička volja, ni politička moć. Albanski premijer Edi Rama, izjavio je da će, ukoliko se izgubi perspektiva ulaska u Evropsku uniju, u regionu doći do stvaranja "malih unija";¹ On lično daje prednost, kako je istakao, Evropskoj uniji, u kojoj bi se zbili redovi Albanaca iz matice Albanije, sa Kosova, iz Makedonije i Crne Gore". Rama je upozorio na mogućnost "noćne more", koja bi zahvatila region kad bi druge sile nastavile da potiskuju EU i njen uticaj u tom regionu, misleći pre svega na Rusiju i Tursku,²

Većina komentatora na Zapadu smatra da priča o Velikoj Albaniji nije realna. Tako Frederik Veslej, viši saradnik u Evropskom savetu za međunarodne odnose, smatra da je „balk Velike Albanije nešto što s vremena na vreme iskrsne – njega koriste, kako albanski lideri, tako i ostali političari na Zapadnom Balkanu. Kad to odgovara nekim njihovim političkim ciljevima, oni to iznesu u javnost – ili kao albanski san ili, ako je reč o Srbima i Makedoncima, kao pretnju od albanskog nacionalizma.³ On takođe ističe da ta ideja, ma da sadrži emocionalni naboj, ipak nema podršku preterano velikog broja birača.⁴

Za Beograd je oslobađanje Ramuša Haridinaja u Francuskoj (gde je bio uhapšen po poternici Srbije), kao i dolazak Vilijama Vokera na Kosovo koji je izjavio da radi "na projektu koje će ujediniti sve Albance, na Kosovu, u dijaspori, u Albaniji";⁵ bio povod da, ne samo pogorša ionako loše odnose sa Albancima, već i da naruši odnose sa EU, pre svega sa Francuskom: između ostalog, zabranio je srpskim zvaničnicima da tri meseca putuju u Francusku. Ivica Dačić, ministar

1 <http://www.dw.com/sr/velika-albanija-vi%C5%A1e-nije-tabu/a-38565632>.

2 Isto.

3 <http://www.dw.com/sr/velika-albanija-prazna-ali-opasna-pri%C4%8Da/a-38707402>.

4 Isto..

5 Pečat, 12. maj 2017.

spoljnih poslova, izjavio je: „Nećemo učestvovati na skupovima u Francuskoj u naredna tri meseca. Mi jednostavno moramo da štitimo naše državne interese“.⁶

Vokerov boravak u Prištini je poslužio da se ponovo otvori pitanje masakra u Račku (1999), izveštaja forenzičara Helene Rante, i NATO intervencije. Sve izjave srpskih zvaničnika na tu temu su neistinite, i u skladu su s revizijom svega onog što se dešavalo pre intervencije. Srpski mediji navode da je „Voker dobio nalog od svojih šefova da izmisli povod za agresiju na SRJ“.⁷ Naime, srpska strana još uvek tvrdi da je Račak lažiran i da je bio okidač za intervenciju. U tom smislu se manipulisalo s izjavom Helene Rante, koja je od početka tvrdila, suprotno od tvrdnji srpske strane, da je reč o civilima i da nisu ubijeni u unakrsnoj vatri.⁸

Srpski mediji su izjave albanskih zvaničnika u Albaniji i na Kosovu tretirali kao „tekuću albansku ofanzivu na Balkanu“⁹, koja ima prećutna odobranja, pre svega američkih ambasadora iz regiona, ali i NATO i EU. Vest da će Medlin Olbrait i Marti Ahtisari biti članovi kosovskog tima u pregovorima u Briselu, tumači se kao najava pritiska da Srbija konačno prihvati zahtev da se saglasi s ulaskom Kosova u UN.¹⁰

Sve to zajedno, Beograd tumači kao moguću najavu rata koji, pre svega zavisi od Albanaca, da je zbog toga, smatra se neophodno da Srbija ojača svoje odbranbene kapaciteta, a da su jedini pravi saveznici u tom smislu, Rusija i Kina. Ivica Dačić je iskoristio situaciju da zatraži rešavanje statusa ruskog humanitarnog centra u Nišu, odnosno najavio inicijativu da zaposleni u centru dobiju diplomatski status. Kako je rekao, to pitanje se

mora rešiti, ili, u protivnom, centar ugaziti. Naglasio je da Srbija treba da gleda svoj interes, ako već ima bilateralne sporazume sa drugim zemljama, treba da ima i sa Rusijom.¹¹

Američki zvaničnici su upozorili Srbiju da nemaju poverenja u namere Rusije kad je reč o centru u Nišu i ističu da je veoma važno biti oprezan. Hojt Brajan Ji je istakao da SAD imaju neka pitanja u vezi s tim što Rusija pokušava da uspostavi humanitarni centar u Nišu, i zbog čega za tu ustanovu traži poseban status. „Mi ne vjerujemo da su namjere čiste. Stoga smo savetovali Srbiju da postavlja teška pitanja, zašto im je potrebna ta ustanova, zašto traže specijalan status za nju, i šta će da rade tamo što se već ne radi u Beogradu u postojećim sličnim ustanovama“.¹²

Režirana histerija vezana za „Velikuj Albaniju“ pokazala je suštinski odnos Srbije prema Albancima generalno. Simulirana spremnost za dijalog i iskrenost u tom odnosu bila je posledica pritisku EU i koristi koju je Srbija imala od EU. U suštini, Briselski sporazum bio je samo paravan koji se srušio čim se kriza zaoštrila.

Duboke predrasude su još uvek dominantne na obe strane. Prema istraživanju Srećka Mihajlovića, krajem devedesetih 55 odsto Srba je smatralo da Albanci mrze druge narode, 46 procenata da su podmukli, a 37 odsto da su zaostali.¹³ Taj stereotip se u međuvremenu nije promenio, već se samo učvrstio na tezi da su Albanci „kriminalci i trgovci drogom“, te da je Kosovo teroristička država poput ISIL. Beograd je dodatno frustriran i time što je zapad 1999. godine intervenisao na strani Albanaca.

6 <http://rs.n1info.com/a245708/Vesti/Vesti/Bez-putovanja-u-Francusku-kao-zastita-drzavnih-interesa.html>.

7 Pečat, 12. maj 2017.

8 <https://www.slobodnaevropa.org/a/1332376.html>.

9 Nikola Vrzić, „Povratak u Račak“, Pečat, 12. maj 2017.

10 Pečat, 12. maj 2017.

11 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/2723370/dacic-resiti-status-ruskog-centra-u-nisu-ili-ga-ugasiti.html>.

12 <https://www.slobodnaevropa.org/a/state-department-rusija-balkan/28494714.html>.

13 <https://www.slobodnaevropa.org/a/post-scriptum-srpsko-albanski-odnosi/28493693.html>.

BUDUĆNOST SRPSKO-ALBANSKOG DIJALOGA

Političke okolnosti i na Kosovu i u Srbiji dovele su do odlaganja dijaloga. Neki analitičari smatraju da se dijalog neće obnoviti brzo, osim eventualnih susreta pojedinih lidera. Naim Rašiti, dobar poznavalac prilika na Kosovu, ukazuje da trenutno nije moguće obnavljati dijalog, jer izabrani predsednik Aleksandar Vučić još uvek ne zna koga će izabrati za premijera. Pitanje je da li će biti novih izbora, ili će ga on sam imenovati. Na Kosovu će takođe, biti izabran nov premijer nakon prevremenih izbora 11. juna.¹⁴

Evropski zvaničnici ističu da su izjave i jedne i druge strane neproduktivne, te da se mogu "obiti o glavu" onima kojih ih izgovaraju.¹⁵

Prema nedavnom istraživanju Instituta za međunarodne studije u Tirani, samo devet odsto građana Albanije smatra da bi ujedinjenje sa Kosovom bilo pozitivno. Albert Rakipi, direktor Instituta, ističe da bi takav poduhvat bio rizičan, jer su obe države veoma slabe, a Kosovo čak i nekonsolidovano. Ističe da su obe veoma uzdržane unutrašnjim političkim sukobima, nisu funkcionalne i imaju niske demokratske standarde. U slučaju njihovog ujedinjenja, stvorila bi se veća država, ali veoma slaba s kojom bi možda čak bilo nemoguće upravljati.¹⁶

Na redovnom tromesečnom zasedanju Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o Kosovu zaključeno je da je neophodni nivo poverenja između Beograda i Prištine podriven poslednjim dešavanjima, odnosno izjavama zvaničnika dve strane. Vlajora Čitaku, ambasadorica Kosova, je istakla

da "nema 'velikog Kosova' ili 'velike Albanije', već samo Albanaca čiji je cilj da budu državljani EU".¹⁷

Nela Kuburović, ministarka pravde Srbije, je Savet bezbednosti iskoristila za iznošenje najradikalnijih stavova koje je Beograd poslednjih meseci lansirao o Kosovu. Između ostalog, da Priština dijalog o normalizaciji odnosa koristi kao sredstvo za ucenjivanje Beograda i evropskih partnera, da nema napretka u uspostavljanju zajednice srpskih opština, iako je to "najvažniji deo Prvog sporazuma o normalizaciji odnosa". Zatim je kritikovala odluku francuskog suda (o oslobađanju Haradinaja) kao "sramotnu i skandaloznu", te da je to "pobeda zločina", i "poraz prava i pravde".¹⁸ Posebno je naglasila da je na Kosovu sve počelo "od laži koje su plasirali ljudi poput Vilijama Vokera koji danas čak ni ne krije svoje velikoalbanske ambicije i projekte".¹⁹

RUSIJA I AKTUELNA KRIZA SRPSKO-ALBANSKIH ODNOSA

Sve naglašenije prisustvo Rusije u regionu i njeno zposedanje vakuuma koji su SAD i EU ostavili za sobom nedovoljnim prisustvom, oslabilo je uticaj SAD i EU na lokalne lidere. Tek su situacija u Makedoniji i pokušaj puča u Crnoj Gori vratili SAD na Balkan. Neki zvaničnici SAD su svesni da je njihovo angažovanje na Balkanu od suštinskog značaja, jer bi, u suprotnom ispražnjeni mesto zauzele Kina i Rusija.

Rusija veoma vešto koristi aktuelnu krizu koju stavlja u kontekst svog odnosa sa NATO i SAD. Moskva smatra da je jasno ko stoji iza ideja o

14 <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kosovo-dijalog/28497813.html>.

15 <https://www.slobodnaevropa.org/a/post-scriptum-srpsko-albanski-odnosi/28493693.html>.

16 <https://www.slobodnaevropa.org/a/post-scriptum-srpsko-albanski-odnosi/28493693.html>.

17 <https://www.slobodnaevropa.org/a/sjednica-sbun-o-kosovu/28491964.html>.

18 <https://www.slobodnaevropa.org/a/sjednica-sbun-o-kosovu/28491964.html>.

19 Isto.

“Velikoj Albaniji”, te da Rama i Tači potkopavaju regionalnu stabilnost “pod NATO kišobranom”.²⁰

Visoki zvaničnik američkog Stejt departmenta Hojt Brajan Ji upozorio je da Rusija produbljuje napore da utiče na politiku na Balkanu, uključujući i podršku Republici Srpskoj u njenim secesionističkim naporima. Istakao je da su „etničke tenzije na Balkanu još jednom počele rasti. Nedavno nasilje u Makedoniji podcrtava ozbiljnost njihovih političkih problema. Kako je napredak u dijalogu između Srbije i Kosova u zastoju,

stabilnost na Balkanu ostaće ranjiva, a bez neophodnih strukturnih reformi. BiH je u riziku da postane propala država”.²¹

Gregori Miks, senator demokrata, istako je da, “rad Kremlja na destabilizaciji situacije neće proći neprimijećen”, ali da se plaši da “ukoliko sve-sno budemo ignorisali ili poneko čak i podržavao takav stav, biće opasnih posledica po region, kao i po SAD”. Zato “ne smemo skrenuti pogled sa Balkana”.²²

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Srbi i Albanci imaju i zajednički deo istorije koji ih je povezivao u otporu prema Otomanskoj imperiji. Nakon Berlinskog kongresa 1878, počeo je proces stvaranja nacionalnih država na Balkanu. S obzirom na izmešanost stanovništva Balkanskog poluostrva velikodržavni projekti su se sudarali na istim teritorijama. Srbi i Albanci su se sudarili na Kosovu, gde su Albanci već dugo bili u većini. Srbija je tokom čitavog XX veka pokušavala da najbrutalnije podredi Albance svojoj vlasti, što je njih duboko traumatizovalo. Srbija je frustrirana, jer nije ostvarila svoj nacionalni cilj i teško se miri s granicama u kojima je priznaje međunarodna zajednica.

Pojačano prisustvo Rusije i stalna pretnja migrantskom krizom bili su okidač za ponovno ozbiljnije promišljanje i angažovanje SAD, EU i NATO na Balkanu u širem bezbednosnom kontekstu.

Političke elite na obe strane blokiraju, ne samo normalizaciju međusobnih odnosa već i normalizaciju i demokratizaciju sopstvenih društava.

Srbija, mada deklarativno opredeljena za EU, u suštini nema ni spoljnu ni unutrašnju politiku, koja bi garantovala demokratizaciju i normalizaciju odnosa sa regionom. Posebno je problematičan njen odnos sa zemljama naslednicama Jugoslavije.

Međunarodna zajednica bi trebalo da izbegava teze o etničkim podelama, jer navodno, narodi na Balkanu ne mogu zajedno. Činjenica je da Balkan predstavlja mešavinu naroda i svako rešenje treba da se kreće u domenu zajednice balkanskih naroda.

Osim što podržava vladu i premijera Srbije, međunarodna zajednica mora podržati civilni sektor, medije, nezavisna regulatorna tela, kako bi se stvorila kritična masa koja bi promovisala demokratizaciju odozdo. Isključiva orijentacija na premijera Vučića dovela je društvo u kritičnu situaciju i omogućila je da se autoritarni vođa nesmetano instalira.

Istorijsko nepoverenje je duboko i zahteva promišljene strategije, posebno u obrazovanju mladih ljudi, kako bi se stvorile elite koje će biti sposobne za normalizaciju odnosa i suživot.

²⁰ <https://www.slobodnaevropa.org/a/post-scriptum-srpsko-albanski-odnosi/28493693.html>.

²¹ <https://www.slobodnaevropa.org/a/state-department-rusija-balkan/28494714.html>.

²² <https://www.slobodnaevropa.org/a/state-department-rusija-balkan/28494714.html>.